
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.43:332.1(100)

Т. Г. Васильців, д. е. н., професор,
В. В. Бойко, к. е. н., доцент**СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність використання світового досвіду стимулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в контексті реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки України. Визначено ключові безпекові пріоритети Спільної аграрної політики країн-членів ЄС. Опрацьовано світовий досвід подолання диспропорцій просторово-регіонального розвитку. Аргументовано можливості адаптивного застосування світових механізмів та інструментів розвитку сільських територій в контексті реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: світовий досвід; економічна безпека; сільські території; ризик; державна політика.

Т. Г. Васильцев, д. э. н., профессор,
В. В. Бойко, к. э. н., доцент**МИРОВОЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В КОНТЕКСТЕ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Аннотация. В статье обоснована целесообразность использования мирового опыта развития сельских территорий в контексте реализации государственной политики обеспечения экономической безопасности Украины. Определены ключевые приоритеты безопасности Общей сельскохозяйственной политики стран-членов ЕС. Обработано мировой опыт преодоления диспропорций пространственно-регионального развития. Аргументировано возможности адаптивного применения мировых механизмов и инструментов развития сельских территорий в отечественных условиях хозяйствования в контексте реализации государственной политики обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: мировой опыт; экономическая безопасность; сельские территории; риск; государственная политика.

T. G. Vasylytsiv, Doctor of Economic Sciences, Professor,
V. V. Boiko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**INTERNATIONAL PRACTICES OF RURAL DEVELOPMENT IN CONTEXT OF STATE
ECONOMIC SECURITY POLICY**

Abstract. The article proves the expediency of using international experience of the promotion of socio-economic development of rural areas in the context of the implementation of Ukraine's state economic security policy. The key security priorities of the Common Agricultural Policy of the European Union member countries are determined too. The international practices of overcoming the imbalances of regional development are examined by the author. The author gives reason to the possibilities of adaptive application of world mechanisms and instruments of rural development in national economic conditions in the context of implementation of the state economic security policy.

Keywords: international experience; economic security; rural areas; risk; state policy.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним проектом Ф-63 Державного фонду фундаментальних досліджень.

Актуальність теми дослідження. Важливість вивчення світового досвіду розвитку сільських територій в контексті реалізації прикладних засад державної політики забезпечення економічної безпеки обумовлюється такими причинами, як сформовані розбіжності та протиріччя між органами державної влади та органами місцевого самоврядування; незбалансований непропорційний розподіл і використання бюджетних коштів між урбанізованими та сільськими територіями; ігнорування інтересів сільського населення в системі пріоритетів державної політики; об'єктивна необхідність логічного завершення трансформаційних процесів у середовищі сільського розвитку; необхідність визначення пріоритетного формату функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення; розвиток багатокладного сільського господарства та формалізація оптимальної моделі його функціонування; наближення рівня життя сільського населення до прийнятих стандартів розвинених країн.

Постановка проблеми. Доцільним є змістовне вивчення напрацювань передового світового досвіду в сегменті розвитку сільських територій з метою аргументації можливостей його імплементації та адаптивного застосування в процесі реалізації прикладних засад державної політики забезпечення економічної безпеки у вітчизняних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню світового досвіду розвитку сільських територій присвячені наукові праці таких учених як В. Бечко, А. Ключник, О. Прокопчук, А. Селищев, Т. Сокольська, Д. Соломонко, Ю. Улянич, В. Чемерис та інші. Науковцями досліджено теоретико-прикладні аспекти провадження європейського досвіду стимулювання розвитку сільських територій, організації зарубіжної практики забезпечення функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення, вирівнювання диспропорцій просторово-регіонального розвитку, страхування ризиків в аграрній сфері, організації сільськогосподарського дорадництва закордоном тощо.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Науковцями ще недостатньо опрацьованими залишаються питання аргументації можливостей імплементації пріоритетних напрямів світового досвіду розвитку сільських територій в контексті реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки.

Постановка завдання. Метою статті є структуризація передових практик світового досвіду розвитку сільських територій в контексті державної політики забезпечення економічної безпеки та обґрунтування його адаптивного використання у вітчизняних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Ресурсний потенціал економічно розвинених держав дозволяє, поряд із протидією зовнішнім викликам, ефективно протистояти дестабілізуючим впливам внутрішніх загроз, що пов'язані із стагнацією соціально-економічного розвитку сільських територій. Надання високої пріоритетності вирішенню проблем сільських територій в межах державної політики забезпечення економічної безпеки в економічно розвинених країнах, з однієї сторони, зумовлено усвідомленням на державному рівні важливості подолання критичних дисбалансів просторово-регіонального розвитку для мінімізації ймовірності виникнення суспільних розбіжностей, класових конфліктів, протиріч і забезпечення соціальної справедливості, а з іншої - наявністю потужних резервних фондів, які сформовані внаслідок реалізованих процесів розширеного відтворення, що об'єктивно дозволяє проводити перерозподіл ресурсів на користь подолання депресивного характеру розвитку сільських територій та підвищення добробуту населення.

У відповідності до визначеної термінології Світової організації торгівлі (СОТ) прикладні інструменти, засоби та механізми надання державної підтримки аграрній сфері в країнах-учасницях чітко структуровані в межах чотирьох "скриньок" (червоної, блакитної, жовтої та зеленої), що диференціюються прикладними засадами, стратегічними цілями та формами реалізації (табл. 1). Для країн ЄС характерною є переорієнтація від надання прерогативи інструментам "жовтої скриньки" на користь реалізації заходів "зеленої скриньки", першочерговими пріоритетами в межах якої є підтримка процесів наближення параметрів соціально-економічного розвитку сільських територій до рівня урбанізованих, забезпечення належного рівня добробуту сільського

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

населення, організація раціонального природокористування та охорона навколишнього середовища. Тобто притаманне чітке зміщення пріоритетів із сегменту захисту інтересів виробника сільськогосподарської продукції в площину забезпечення безпеки розвитку сільських територій, як вихідної передумови розширеного відтворення. Безперечно, що заходи "зеленої скриньки" є масштабними, потребують більш потужної ресурсної підтримки та часу на їх реалізацію. Однак, вони закладають фундаментальні засади підтримки безпекових процесів.

Для економічно розвинених країн Північної Європи (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Великобританія), поряд з можливістю отримання потенційних економічних вигод, передусім, пріоритетним є реалізація безпекової стратегії в екологічній та природоохоронній сферах, тоді як країнам Південної Європи (Греція, Іспанія, Італія, Португалія), що є менш розвиненими, характерною є орієнтація на структурну модернізацію та перебудову депресивних сільських територій [1].

Таблиця 1

Диференційована характеристика категорій державної підтримки аграрної сфери за термінологією СОР*

Стратегічні безпекові цілі	Форми та механізми реалізації	Обмеження до застосування
ЗАХОДИ "ЧЕРВОВОЇ СКРИНЬКИ"		
Захист внутрішнього аграрного ринку, реалізація політики протекціонізму; підтримка низько конкурентних виробників аграрної продукції	Нетарифне регулювання (ліцензування, квотування, адміністративні обмеження)	Строго обмежені до використання
ЗАХОДИ "БЛАКИТНОЇ СКРИНЬКИ"		
Скорочення аграрного виробництва (зменшення поголів'я тварин, посівних площ)	Надання прямих субсидій виробникам	Не має обмежень до використання
ЗАХОДИ "ЖОВТОЇ СКРИНЬКИ"		
Пряма підтримка виробників рослинницької та тваринницької продукції; дотації на елітне насінництво; компенсація вартості мінеральних і паливомастильних матеріалів; стимулювання лізингових відносин; гарантування мінімальних державних закупівельних цін на продукцію	Виділення дотацій; відшкодування операційних витрат; компенсація відсотків за кредитами; надання пільг	Обмежені до використання в межах обсягів, що визначені торговельними партнерами
ЗАХОДИ "ЗЕЛЕНОЇ СКРИНЬКИ"		
Фінансування наукових досліджень, підготовки наукових кадрів та інформаційно-консультаційного забезпечення; боротьба зі шкідниками, проведення ветеринарних і фітосанітарних заходів; формування державних стратегічних продовольчих запасів; покращення землекористування; стимулювання диверсифікації діяльності в сільській місцевості; охорона навколишнього середовища; фінансування інфраструктурних проектів, програм соціально-економічного розвитку та структурної перебудови сільських територій; підтримка депресивних і периферійних сільських територій; страхування ризиків в аграрній сфері.	Надання підтримки через урядові бюджетні програми та грантову допомогу	Обмеження до використання відсутні

*Джерело: узагальнено на основі [2; 3].

Для подолання корупційних впливів у процесі реалізації проектів, які фінансуються за грошові кошти країн-членів ЄС, пріоритетним є механізм їх грантового розподілу, що формує передумови для забезпечення рівної конкурентної боротьби за доступ до фінансових ресурсів. Традиційним є дотримання горизонтального підходу в процесі фінансування проектів подолання просторово-регіональних диспропорцій сільських територій, що передбачає обов'язкове залучення представників громадських організацій та місцевого населення. Це, своєю чергою, формує механізми двостороннього контролю за використанням коштів, що мінімізує ймовірність ризиків їх нецільового використання.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Державна політика забезпечення економічної безпеки передбачає подолання депресивного розвитку сільських територій, що визначаються катастрофічно незадовільними умовами проживання та породжують інтенсивні міграційні процеси. З цією метою, в сусідній Білорусії передбачено розвиток спеціалізованих агромістечок – зразкових в усіх відношеннях поселень, які рівномірно розподілені по регіонах держави. Здебільшого, вони створюються в адміністративних центрах сільських рад, в яких проживає більша кількість населення та зосереджені основні об'єкти соціально-економічної інфраструктури. Такий підхід забезпечує оптимізацію сільського розселення, зменшує радіус його обслуговування установами та організаціями соціальної інфраструктури, підвищує рівень якості життя та формує передумови для покращення демографічної ситуації [4, с. 234]. Заслугує на увагу досвід диверсифікації сільської економіки Китаю. В результаті проведеної аграрної реформи сільська економіка країни отримала новий поштовх для економічного розвитку, основу якого сформували сільські промисли та ремесла. Для запобігання масовій міграції сільського населення до урбанізованих територій було розроблено стратегію стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва на засадах різних форм власності. Якщо на початку процесу становлення реформованої сільської економіки вона головним чином була орієнтована на самозабезпечення, то згодом - почала виконувати функції національного та глобального масштабів, що дозволило акумулювати ресурси для подолання просторово-регіональних диспропорцій [5]. Диверсифікація господарської діяльності неодмінно призводить до збільшення антропогенного навантаження на екосистеми сільських територій. Досвід економічно розвинених країн світу передбачає застосування прямого адміністративного впливу в сфері охорони та збереження довкілля, шляхом встановлення платежів за видачу ліцензій, сертифікатів, дозволів на провадження потенційно небезпечної для навколишнього середовища господарської діяльності.

Структурною складовою процесу забезпечення економічної безпеки є страхування потенційних ризиків. Доцільність використання такого інструменту управління безпекою в аграрній сфері, поряд з чинником традиційного ризику, характерного для ведення будь-якого виду господарської діяльності, обґрунтовується також такими галузевими особливостями, як надмірна залежність від природно-кліматичних умов, впливом фактору сезонності та недостатнім рівнем ліквідності. На світовому ринку страхування аграрних ризиків сформувалося три моделі, серед яких:

1) американська (США, Канада) – передбачає масштабну участь держави в наданні страхових послуг, що забезпечує надійні гарантії виплати страхових платежів фермерам, однак, спричинює зайве адміністративне навантаження на державний бюджет;

2) класична європейська (Великобританія, Німеччина) – базується на мінімальному втручанні держави в процес страхування ризиків ведення сільського господарства, що обмежує масштаби розвитку ринку виключно ресурсними потужностями приватного капіталу;

3) змішана (Іспанія, Франція) - передбачає солідарну відповідальність у процесі покриття страхових ризиків з боку страхових компаній та держави [6, с. 49]. Змішана система агрострахування дозволяє найбільш ефективно мінімізувати ризики в процесі ведення сільського господарства, оскільки вона передбачає формування диверсифікованих джерел покриття страхових виплат, є гнучкою та легко адаптованою до зміни умов функціонування параметрів аграрної галузі, забезпечує узгодження державних і корпоративних інтересів.

Обов'язковою передумовою мінімізації ризиків та забезпечення економічної безпеки є зниження рівня інформаційної невизначеності в процесі розробки та прийняття управлінських рішень. Таку функцію в середовищі сільського розвитку покликані виконувати сільськогосподарські дорадчі служби. Ефективне інформаційно-консультаційне забезпечення, засноване на знанні сутності та специфіки надання консультаційних послуг сприяє удосконаленню управління ризиками, покращенню стратегічного планування, впровадженню інноваційних технологій, підвищенню ефективності господарювання. Масштабна інформаційно-консультаційна діяльність є важливим чинником забезпечення підтримки процесів безпеки та сталого розвитку [7, с. 179]. У більшості країн Європи на початку XXI ст. дорадчі служби (Advisory Service) функціонують як результат приватної ініціативи (за принципом “знизу-вверх”) і лише підтримуються за відповідними бюджетними програмами [8, с. 62].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Впровадження передових практик світового досвіду розвитку сільських територій у вітчизняних умовах реалізації прикладних засад державної політики забезпечення економічної безпеки потребує обґрунтування та розробки механізму адаптивного застосування (рис. 1).

Рис. 1. Механізм адаптивного використання світового досвіду розвитку сільських територій в контексті державної політики забезпечення економічної безпеки*.

*Джерело: власна розробка.

У Данії сільськогосподарські дорадчі служби функціонують при асоціаціях фермерів на основі кооперативного принципу. Надання послуг складається з двох рівнів: національний центр обслуговує локальні центри, які, своєю чергою, обслуговують фермерів. Система дорадництва лише

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

10% свого бюджету покриває зі сторони державних субсидій. Організація послуг є неприбутковою: рівень їх вартості врівноважений, відповідно до собівартості. Система дорадництва у Данії охоплює близько 80% ринку дорадчих послуг і передбачає надання бухгалтерських консультацій та ведення рахунків, аналіз ґрунтів, планування полів, добрив та захисту рослин, облік надоїв молока, аналіз фуражу, планування кормів, розробку комп'ютерних програм. У Великобританії система інформаційно-консультаційного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників побудована на засадах державно-приватного партнерства: В приватному секторі консультаційну діяльність надають близько 70 тис. осіб. На замовлення уряду надаються безкоштовні консультації для фермерів за такими напрямками, як контроль за забрудненням середовища, охорона природи, оптимальне застосування органічних і мінеральних добрив з метою збереження джерел питної води. Дорадча служба в Канаді є складовою департаменту регіональних аграрних послуг та об'єднує 4 регіональні та 39 районних відділень. Як правило, штат районного відділення дорадчої служби складається із спеціаліста-дорадника загального профілю, спеціаліста з питань аграрної економіки та офіс-менеджера. На цьому рівні спеціалісти дорадчої служби надають послуги виробникам та їхнім родинам, підвищуючи знання та навички з аграрного менеджменту, маркетингу, інноваційних технологій та напрямків диверсифікації діяльності. Дорадчі служби в США функціонують при університетах та фінансуються з таких джерел: 25% бюджету забезпечує департамент сільського господарства США, 40% – уряд штату, 35% – уряд округу. На федеральному рівні розробляють стратегічні плани з пріоритетних програм діяльності дорадництва [9].

Висновки. Імплементация пріоритетних досягнень світового досвіду державної політики економічної безпеки засобами активізації розвитку сільських територій реструктуризує традиційні методологічні підходи до формалізації системи її забезпечення, що сприяє розширенню інструментарію економічної безпеки, диверсифікації джерел формування резервних страхових фондів, збалансуванню просторово-регіональних і галузево-секторальних компонентів економічної безпеки, інноваційній спрямованості процесів її забезпечення. Адаптивне застосування світового досвіду розвитку сільських територій дозволяє мінімізувати потенційні ризики господарювання, врахувати ймовірнісні прорахунки державної політики, підсилити обґрунтування раціональності вибору стратегії економічної безпеки, спрогнозувати значення індикаторів функціональних складових останньої, базуючись на прецедентах передових світових практик. Формування безпечних умов розвитку сільських територій потребує використання збалансованого системного підходу, узгодженості інтересів суб'єктів прийняття рішень на всіх ієрархічних рівнях управління економікою та забезпечення масштабної ресурсно-фінансової підтримки. Механізм адаптивного застосування світового досвіду розвитку сільських територій в контексті забезпечення економічної безпеки держави полягає у формуванні інноваційної сукупності засобів нівелювання нестабілізуючого впливу загроз і проектуванні варіантів структурної перебудови сільських територій на шляху орієнтації до засад їх сталого розвитку.

Література

1. Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe / Edited by Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe IAMO, 2009. – Volume 49. [Електронний ресурс]. Режим доступу :<http://econpapers.repec.org/bookchap/zbwiamost/49.htm>.
2. Перспективи розвитку сільського господарства після вступу України до СОТ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.zoda.gov.ua/article/1963/perspektivi-rozvitku-silskogo-gospodarstva-pislya-vstupu-ukrajini-do-sot.html>.
3. Organization for economic cooperation and development [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.oecd.org/about/>.
4. Ключник, А. В. Формування та розвиток економічного потенціалу сільських територій України : монографія / А. В. Ключник. – Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2011. – 468 с.
5. Селищев, А. С. Китайская экономика в XXI веке / А. С. Селищев, Н. А. Селищев. – СПб, 2004. – 240 с.
6. Прокопчук, О. Т. Особливості страхування аграрних ризиків у країнах світу / О. Т. Прокопчук, Ю. В. Улянич, В. П. Бечко // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 3 (153). – С. 46–53.
7. Сокольська, Т. В. Інформаційно-консультаційне забезпечення сільськогосподарського виробництва / Т. В. Сокольська // Збірник наукових праць УНУС, 2011. – Вип. 76, Ч. 2. Економіка. – С. 174–179.
8. Чемерис, В. А. Розвиток регіональної системи сільськогосподарського дорадництва в контексті реалізації конкурентних переваг галузей тваринництва / В. А. Чемерис, Д. О. Соломонко // Збірник наукових праць ВНАУ : економічні науки, 2012. – № 1 (56), Том 4. – С. 61–67.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

9. Сільськогосподарське дорадництво у світі. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dorada.org.ua/na-dopomogu-doradniku/silskogospodarske-doradnitstvo-u-sviti.html>.

References

1. Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe (2009) / Edited by Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe IAMO, Volume 49. Retrieved from : <http://econpapers.repec.org/bookchap/zbwiamost/49.htm>.
2. *Perspektyvy rozvytku silskoho hospodarstva pislia vstupu Ukrainy do SOT [Prospects for agriculture after Ukraine's accession to WTO]*. Retrieved from : <http://www.zoda.gov.ua/article/1963/perspektivi-rozvitku-silskogo-gospodarstva-pislyavstupu-ukrajini-do-sot.html>.
3. Organization for economic cooperation and development. Retrieved from : <http://www.oecd.org/about/>.
4. Kliuchnyk, A. V. (2011). *Formuvannia ta rozvytok ekonomichnoho potentsialu silskykh terytorii Ukrainy [Formation and development of the economic potential of rural Ukraine]*. Mykolaiv: Dyzain ta polihrafiia, p. 468 [in Ukrainian].
5. Selyshchev, A. S., Selyshchev, N. A. (2004). *Kytajskaia ekonomika v XXI veke [China's economy in the twenty-first century]*. SPb, p. 240 [in Russian].
6. Prokopchuk, O. T., Ulianych, Yu. V., Bechko, V. P. (2014). *Osoblyvosti strakhuvannia ahrarykh ryzykiv u krainakh svitu [Features of insurance of agricultural risks in the world]*. Aktualni problemy ekonomiky, № 3 (153). - P. 46–53 [in Ukrainian].
7. Sokolska, T. V. (2011). *Informatsiino-konsultatsiine zabezpechennia silskogospodarskoho vyrobnytstva svitu [Information and consultancy to ensure agricultural production]*. Zbirnyk naukovykh pras UNUS, Vyp. 76, - P. 174–179 [in Ukrainian].
8. Chemerys, V. A., Solomonko, D. O. (2012). *Rozvytok rehionalnoi systemy silskogospodarskoho doradnytstva v konteksti realizatsii konkurentnykh perevah haluzei tvarynnytstva [The development of regional agricultural extension system in the context of competitive advantage livestock industries]*. Zbirnyk naukovykh prats VNAU : ekonomichni nauky, № 1 (56), - P. 61-67 [in Ukrainian].
9. Silskogospodarske doradnytstvo u sviti [*Agricultural extension in the world*]. Retrieved from : <http://www.dorada.org.ua/na-dopomogu-doradniku/silskogospodarske-doradnitstvo-u-sviti.html>.

Надійшла 15.09.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Васильців, Т. Г. Світовий досвід розвитку сільських територій в контексті державної політики забезпечення економічної безпеки / Т. Г. Васильців, В. В. Бойко // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 3 (7). – С. 15–21.